

Cas 1. Finances ètiques a l'aula: Exemple d'un institut públic de Catalunya

Descripció de la pràctica educativa i context:

EXPLICACIÓ DE L'ACTIVITAT¹:

Aquest cas educatiu es realitza durant tot el transcurs del curs, dins l'optativa d'economia i emprenedoria de 4t d'ESO, s'introdueix a l'alumnat en totes les temàtiques de l'economia social i solidària i les finances ètiques. L'inici del cas és quan, es fa un taller de finances ètiques² per introduir el concepte de finances ètiques, la professora ho fa així, segons comenta, perquè li interessa que un estrany, algú que no coneixen els i les estudiants vingui i els hi expliqui una mica, això ajuda a trencar amb els rols instaurats a classe, i els educands estan més atents a l'explicació, segons comenta. Després, ella durant tot el curs i en la temàtica de la classe els hi parla sempre de finances ètiques, com també fa activitats avaluatives lligades a aquesta temàtica. En un moment del curs fa rúbrica d'avaluació que ha de ser amb una banca ètica.

Aquest cas és una bona pràctica educativa en finances ètiques perquè s'ensenya finances ètiques i els valors crítics d'una forma transversal en tot el curs de l'assignatura, a través de diferents dinàmiques, fent així que interioritzin millor aquesta realitat transformadora, i anar introduint a poc a poc els principis que caracteritzen les finances ètiques. Utilitza l'educació transformadora, introduint el pensament crític a partir de, per exemple, cercles socràtics amb els alumnes on ells tenen rols importants en la dinàmica; utilitza l'aprenentatge experiencial, proposa crear una empresa del bé comú als educands. I en tot el procés introdueix els **valors de la justícia global i els drets humans**, que en l'apartat d'anàlisi expliquem més detingudament.

CONTEXT EDUCATIU	
Ubicació	Municipi de Catalunya
Modalitat	Presencial, optativa de 4t ESO sobre Economia i

¹ Per motius de protecció de dades aquest cas s'explicarà en format anònim.

² Tallers impulsats des de FETS - Finançament Ètic i solidari:

<https://fets.org/educacio/tallers-i-activitats-presencials/>

	emprenedoria. Primer cop que parlen d'economia i empreses.
Temps	Trimestral / tot el curs. Els dos anys que ho ha fet, un al primer trimestre i l'altre al tercer. Al ser optativa s'ha de cenyir amb l'horari, sobretot pel taller.
Espai educatiu	Escola pública.
Educadora	Professora d'economia, amb titulació d'EFPA per una universitat pública de Catalunya fa 25 anys, allà li van parlar de cooperatives i finances ètiques. Ha treballat a la banca 25 anys. Fa 4 anys que és professora d'institut.
Assistència dels educands	No se sap quants alumnes hi ha a l'aula, no es va preguntar.
Perfil dels educand	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Adolescent d'uns 15-16 anys. Tenen una actitud crítica i distant amb el professorat i els adults. A més a més, estan reticents als estudis i el seu futur. ❖ Mix en gènere, no hi ha molta diferència. ❖ Els alumnes són de classe mitja/alta, les famílies tenen contacte molt directe amb les finances hegemòniques per raons laborals, fent difícil fer una crítica oberta cap a elles. ❖ Quasi no hi ha diversitat cultural i ètnica.
Idioma de la formació	Català

Municipi de Catalunya:

El lloc on es realitza aquest cas és un poble a prop d'una ciutat, és a dir, no és un territori rural. En les activitats econòmiques del poble hi ha un nivell alt de PYMES (petites i mitjanes empreses), també hi ha presència significativa d'indústries i empreses relacionades amb la construcció, tecnologia i comerç. El nivell socioeconòmic del municipi és mitjà-alt, sent la renda per càpita superior a la mitjana.

Context de l'Educació Secundària Obligatòria a Espanya:

Dins l'Educació Secundària Obligatòria a Catalunya, és a dir, dels 12 fins als 16 anys, 4t d'ESO (l'últim any) hi ha l'assignatura optativa d'economia i emprenedoria, i és el primer cop que l'alumnat comença a aprendre i estudiar sobre economia i finances. Segons el Ministeri d'Educació i formació professional de l'Estat Espanyol (institució pública que té competència en aquesta matèria) l'assignatura d'Economia i emprenedoria vol introduir a l'alumnat en formació econòmica i financera, i, per altra banda, animar a buscar oportunitats i idees que contribueixin a satisfer les necessitats detectades en l'entorn.³ Però, en les IV Jornades⁴ de les RedEFES es va posar de manifest que, tot i que **la reducció de la importància de l'assignatura d'economia en favor de emprenedoria, hi ha espai per a incorporar les finances ètiques i altres perspectives més crítiques**. Tot i així, el llibre que més s'utilitza pel professorat és de caràcter prominentment lliberal Mc Grau Hill (RedEFES, 2023).

ANÀLISI

Finances ètiques: educant en l'economia del bé comú

En l'aula del cas es desenvolupa una estratègia per a introduir, a poc a poc, dinàmiques més solidàries des de l'**economia del bé comú**, entenent que la base de les finances ètiques són els valors des d'una perspectiva social i amb la intenció de **transformar la societat**, cap a una mentalitat més comunitària i posar al centre el benestar de les persones.

En aquest sentit, es van proposant exemples de la varietat i alternatives financeres que existeixen. Generant consciència que al sistema bancari pot ser més que un benefici econòmic, és a dir, hi ha un entorn que pot ser beneficiat també. El que pot demostrar la presència del principi d'**implicació**:

Si el teu tens una entitat on els teus diners, a part que te'ls guardin i pots col·laborar amb societat, doncs, molt millor que sí tens una entitat on els teus

³ Per a més informació, consultar: [Economía y Emprendimiento](#)

⁴ [Enllaç IV Jornades de les RedEFES](#)

diners, a part d'obtenir un benefici, que te'ls guardin o que sigui, no només fas aquesta col·laboració i només prevalguis el benefici econòmic i no social, sinó que tampoc et fixes en què inverteixen després posteriorment, no? (...) després faig un exercici pràctic i els hi faig buscar les condicions de diferents entitats i si són capaços de trobar on inverteixen cada entitat, els diners i quin projecte és fan i com repercuteix això en el nostre dia a dia. -Educadora del cas.

A més, en el segon fragment de la cita, es pot veure la presència del principi de **transparència**, utilitzant com a eina de visibilització, a través d'un exercici pràctic i demostrar si existeixen mecanismes de transparència entre la banca hegemònica i l'ètica.

Continuant amb l'estratègia pràctica, s'utilitza com a base el taller de finances ètiques i solidàries de FETS per a després realitzar un projecte empresarial a classe, **considerant criteris ètics**:

Però el taller és com una mena d'introducció perquè després quan creen la seva empresa, els hi faig crear una empresa on primer no només el benefici sinó el benestar de la societat i que tinguin en compte la banca ètica, és un ítem puntuable. (...) Estan estudiant Economia i Emprenedoria. Llavors si poden introduir aquest criteri... Quan ells pensin en entitats, o sigui, BBVA, La Caixa s'entén què sigui. Ostres, doncs també està FIARE (...). Anem a mirar què fan aquí. FIARE banc, que tens una miqueta en tot això. -Educadora del cas

Seguint en aquesta línia, s'observa el principi de **coherència**, fonamental en les finances ètiques, ja que té com a prioritat el benestar, més enllà dels beneficis econòmics:

O sigui, fem una simulació, fem una empresa del bé comú amb una simulació a una entitat ètica, centra. O sigui, això ja està en la rúbrica d'avaluació, perquè és una incongruència fer una societat del bé comú i anar a la banca perquè està més econòmic, perquè no estic mirant això, perquè tampoc el meu producte serà més econòmic, no vendré una poma ecològica de proximitat, busco un altre tipus de client. -Educadora del cas

En aquest fragment l'educadora comenta com, en les activitats té una rúbrica d'avaluació que s'avalua quin impacte social i ecològic té l'empresa que els educands volen crear, i així quan ho plantegin tingui coherència l'ètica amb la part econòmica, tenint aquest vessant crític amb el món empresarial de la nostra societat. Això, es ratifica quan l'educadora posa com a prioritats i li atorga validesa a aquestes alternatives, entenent-les com que les “entitats de finances ètiques són de primer ordre”.

Així mateix, es pot observar la presència del principi de **compromís**, el qual dona importància a l'economia real i els que estan exclosos del circuit financer, així busca integrar en una societat més justa:

Quan jo parlo de solidaritat, en la banca ètica parlo de la repercussió que té a la societat. El benestar de tothom. Però no si parlo de la cooperació, de si tenen un programa d'integració, sí que els hi parlo dels microcrèdits, d'integració d'una part de la comunitat, i els hi poso algun exemple, però això també és veritat que ho tenen altres entitats-educadora del cas

Llavors, un dels objectius més importants que es poden apreciar en aquesta experiència és que les finances ètiques són considerades com a alternatives vàlides per als seus projectes empresarials o de vida:

Hem de donar un missatge que vagi amb això, perquè ells ho tinguin i ho vegin com una alternativa, ho hem parlat, tal, i ja està, i després cadascú tindrà la capacitat de triar, però és veritat que la banca ètica cada any puja els clients, per tant, alguna cosa s'està fent bé. -Educadora del cas.

Com s'ha dit anteriorment, en aquesta experiència resulta ser un repte que les finances ètiques siguin reconegudes com a tal. Un primer pas, segons el que relata l'educadora, és que no confonguin la Responsabilitat Social Empresarial amb economia social o finances ètiques. La diferència en els valors que tots dos models promouen són la clau per a l'ensenyament transformador que necessiten aquestes alternatives.

Educació transformadora: ensenyant a ser crítics

En aquest cas, estem en un context d'educació formal, on a vegades canviar les dinàmiques educatives és difícil, però anem a veure com l'educadora intenta introduir

l'educació transformadora en la seva assignatura:

En relació amb la introducció l'**educand com a subjecte actiu** en l'aula, l'educadora utilitza diferents dinàmiques per fomentar-ho, tal com comenta a l'entrevista:

El pensament crític que tant fomentem, fem un cercle, m'agrada molt fer cercle, un cercle socràtic, i llancem preguntes i què en pensen ells, si veuen la utilitat, si consideren que pot ser viable, com ho farien ells, com consideren que això pot millorar la societat... I sempre hi ha un secretari que pren nota i un apuntador que dona les paraules. I amb això, si fas que ells diguin... Però és el que et dic, un cercle regulat per mi...- Educadora del cas

Això és un exemple clar d'estudiant com a subjecte actiu, buscant construir un enfocament crític-reflexiu de la realitat, considerant l'ensenyament de com pensar i no de què pensar (Rodríguez-Mena, 2000). L'educadora treballa per donar-los moltes alternatives als educands, per així ells tinguin la possibilitat d'escollir, **buscant un qüestionador** més que una persona que porti un gran cúmul de coneixements i informació (Rodríguez-Mena, 2000). Aquesta dinàmica i altres similars que utilitza, com demanar després el feedback dels educands per així poder veure quin impacte té per a ells, són exemples clars de tenir els estudiants com a subjectes actius. Al mateix temps l'educadora és molt crítica amb aquestes dinàmiques, perquè tal com manifesta a l'entrevista no sap si la resposta que donen els educands és el que a ella li agradaria sentir o el que ells realment pensen, ja que els educands són molt conscients del context de l'àmbit educatiu i el pensament crític de l'educadora.

Segons s'ha pogut veure en l'entrevista l'educadora considera l'aprenentatge basat en històries, situacions i diverses realitats de l'alumnat, és a dir, introdueix en el seu procés educatiu l'**aprenentatge experiencial**:

Jo el que faig seguidament de quan ve el tallerista de FETS a fer aquesta sessió que els parla de les finances, després faig un exercici pràctic i els hi faig buscar les condicions de diferents entitats i si són capaços de trobar on inverteixen cada entitat, els diners i quin projecte es fan i com repercuteix això en el nostre dia a dia. Tinc preparada una activitat que la podria compartir i això és el que faig després d'aquest taller, però el taller és com una mena

d'introducció perquè després quan creen la seva empresa, els hi faig crear una empresa on primi no només el benefici sinó el benestar de la societat i que tinguin en compte la banca ètica, és un ítem puntuable. - educadora del cas

Com es pot veure en el seu discurs té dinàmiques d'aprenentatge experiencial en les seves classes, i a més a més, segueix els valors de les finances ètiques i la justícia global, això es pot veure en l'activitat que realitza a l'assignatura que és de crear una empresa del bé comú. Comenta que al moment de fer el taller que gestiona l'entitat FETS, també és una dinàmica experiencial, és a dir, des de FETS també utilitzen l'educació transformadora.

La mateixa educadora comenta que pot millorar i ampliar les dinàmiques d'aprenentatge experiencial, per aquest motiu, en l'entrevista comenta la voluntat d'introduir aquest curs (2023-24) una activitat educativa de crear una empresa i així aprendre en el procés de fer, i que els educands siguin participants en tot el procés de crear una empresa simbòlicament; intentant apropar el potencial dels educands a través de la profundització de la seva experiència (Espinari i Viguera, 2020).

Segons l'entrevista s'ha pogut veure que l'educadora té un esperit crític, en la seva forma de fer, educar i en el seu discurs. És en aquest àmbit on intenta introduir els principis ètics -que en el següent apartat introduïrem més en profunditat- però des d'un vessant d'educació transformadora també en volem parlar aquí. En les seves dinàmiques educatives impulsa molt el sentit comú, encara que a vegades sigui difícil.

No us ensenyaré a invertir, us ensenyaré sentit comú. -Educadora del cas

La seva voluntat en tenir uns principis ètics és molt present, hauria sigut molt interessant poder parlar amb algun educand per saber la seva visió i com reben aquest discurs, però per temps i temes tècnics no ha sigut possible tenir aquesta visió del cas.

Justícia Global i drets humans: ensenyant justícia econòmica

En relació amb la justícia global i els drets humans, trobem que existeixen diversos eixos que estan presents en el procés educatiu. Òbviament, donat el context, uns tenen més efecte que uns altres i uns són més complicats d'abordar que d'altres.

Un d'ells és com, econòmicament el poder de molt poques persones aconseguix

governar amplis aspectes de la vida de la gent. Així, es busca fer consciència que el poder és una cosa dinàmica i no estàtica. Es busca generar una reflexió entorn d'això:

El Fer (FETS) fa una dinàmica molt 'xula' que la compara amb això d'acaparar diners i parla de quan vam comprar tota la lliure esterlina, [...], per relacionar-ho amb l'especulació i veure que al final, quan nosaltres comprem moltes accions, que al final el món està llogat per quatre, que només s'enriqueixen unes persones, i com s'enriqueixen, (en contraposició) la resta de la societat. -educadora del cas

Continuant amb els eixos de justícia global i els drets humans, es pot veure la presència de la **justícia ambiental**, realitzant projectes alineats amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). Aquests projectes tenen en compte criteris ambientals i, coherentment, es fomenta la seva utilització en instàncies de finances ètiques i solidàries:

Escolteu, que hi ha més coses, que no només es guanya diners, que llaura també amb tot això dels ODS és l'educació. (...) Per exemple, si jo tinc un producte de proximitat, ecològic, que miro la traçabilitat, que sàpiguen quines entitats em donessin més suport perquè coincideix amb la seva ideologia -Educatrice del cas

Seguint aquesta línia, s'observa l'esment del finançament, per part de la banca hegemònica, la indústria armamentística i, per tant, les guerres. Així, es posa sobre la taula l'eix de **pau i no-violència**:

Fico aquest pla de pensions, mira, em dona diners, ja està, mira què hi ha aquí dins, moltes vegades hi ha molt armament darrere. -Educatrice del cas

En un context advers per a ensenyar finances ètiques, s'aposta també per una legitimitat personal-professional de l'educadora, per a entrar a parlar del sistema capitalista i apuntar cap a una **justícia econòmica i social**, encara que es presenti com un gran desafiament:

Sí que els hi dic contínuament això i fem altres coses que s'ha sortit del sistema capitalista, però costa. No té congruència parlar de finances ètiques i no de

sistema capitalista (...) Està clar que aquest model no funciona perquè créixer més cada any és insostenible i que haurà de sortir una alternativa, a veure quina serà aquesta alternativa i a veure com s'acaba de polir.” -Educatora del cas

Així, s'observa també una forta estigmatització a noves alternatives econòmiques en aquest context educatiu. Per tant, la missió de l'educadora va cap a obrir noves mentalitats i posicionar amb validesa i legitimitat les finances ètiques i solidàries.

Continuant amb aquesta línia, un dels eixos amb major presència i profunditat és la **justícia ambiental**. Es busca una reflexió crítica de què fa a una empresa verda i que no, les estratègies de negoci que hi ha darrere.

Finances i medi ambient ho relaciono amb això no? Per exemple, el BBVA ha fet una campanya que ha donat promoció a tothom per plaques fotovoltaiques i s'ha posicionat com a empresa verda perquè ha fet això. Però, clar, no diem què hi ha darrere de tot això, perquè sí que hi ha una visió de negoci estratègica. Dic, i les plaques solars és veritat que deixem de fabricar un tipus d'energia, però a mi encara no m'han dit que fan amb els materials que hem de reciclar i tal. Llavors, relacionar finances i medi ambient els hi pòsit aquest exemple del BBVA (...) Sí que sí, és veritat que té un sistema d'edifici central que és molt reciclable encara en la construcció i tot això, però és veritat que demanaràs una hipoteca i et donin el preu en funció del teu patrimoni sense tenir en compte si l'habitatge que compris és ecològica (...) llavors amb aquests temes d'introducció els hi faig investigar una miqueta i fem debats -Educatora del cas

Aquest extracte deixa en evidència el procés reflexiu que es realitza per part de l'educadora per a desembolicar nusos de les pràctiques hegemòniques i aconseguir tenir una mirada crítica sobre els valors i l'essència que tenen uns certs projectes. Es mostra que molts d'aquests grans projectes tenen com a focus aconseguir el màxim benefici sense tenir en compte les conseqüències socials i mediambientals que comporten (Jubeto, et al. 2021). D'aquesta manera, l'estratègia de resistència radica en una reinvençió del bé comú i una presa de decisió col·lectiva del futur (Federici, 2020; Mignolo, 2000).

L'eix de justícia ambiental també té un vessant pràctica en aquesta experiència educativa:

Si hi ha algú que diu que és més car, dic que és més car, però també hem de mirar el que estan dient, que hi ha pesticides, que en el fons tot això ho paguem (...) hem de ser capaços d'agafar una dessuadora, i hem de ser capaços de fer una mesura de traçabilitat, on vosaltres feu un codi QR, que això ho faran els alumnes, amb aquesta traçabilitat, i hem de ser capaços de vendre això a un preu, ajustar-nos en el marge, o vendre més, o el que sigui, per contaminar menys i mirar tot una miqueta -Educatrice del cas

Així, es va introduint una conscienciació dels educands que, a poc a poc, van agafant coneixement de finances ètiques en clau econòmica. Per a finalitzar aquest apartat, esmentar que, tant l'eix d'interculturalitat **crítica i perspectiva feminista** no es treballen de manera significativa.